O IMAGINE CULTURALĂ EMBLEMATICĂ: PETRU CARAMAN

LIVIA COTORCEA*

Există imagini pe care timpul, în loc să le estompeze, le dăltuieşte în linii nobile şi clare, aşezându-le în lumină şi făcându-le tot mai vizibile. O astfel de imagine este personalitatea savantului şi omului Petru Caraman, membru post-mortem al Academiei Române din anul 1991.

În deceniul al şaselea al secolului trecut, în timpul studenției mele la Iaşi, un om vorbea altfel decât toți ceilalți care se manifestau public. Acesta, curajos şi cu un verb incendiar, era Petru Caraman. Când apărea majestuos, neinvitat, în amfiteatre, la sesiuni ştiințifice ale Facultății de Filologie sau în aula „Mihai Eminescu", umplea spațiul cu statura lui impunătoare, cu frumusețea leonină a chipului său. Când, spre spaima autorităților, se ridica în picioare şi începea să vorbească, confisca admirația noastră, a tinerilor, prin fraza clară, prin erudiția fenomenală şi prin neînfricarea cu care sfida persecuția celor care îl alungaseră din universitate. Retorica lui, substanțială, venind din ilustra şcoală interbelică, era pentru noi emblema unei autentice regalități spirituale şi pedagogice care spulbera fără greutate discursul bicisnic şi găunos al altor vorbitori care ne erau impuşi ca modele. Când, în decembrie 1968, a vorbit în aula „Mihai Eminescu" la mitingul de doliu al profesorului Th. Simenschy, a creionat atât de viu portretul marelui clasicist şi indo-europenist şi a fixat cu atâta exactitate fundalul spiritual pe care a proiectat acest portret, încât am simțit clar că nu ne aflam în fața unui aşa-zis specialist – de care începuse să fie plină universitatea –, ci că ne bucură cu prezența lui un adevărat spirit universal.

În studenție i-am aflat numele de la colegii din anii mai mari, şi tot ei mi-au spus în secret că minunea aceasta de om era nevoit să descarce vagoane de marfă în gara din Iaşi sau să presteze munci mult sub valoarea lui reală. Profesorii mei care lucrau la Catedra de slavistică de unde Petru Caraman fusese exclus în 1947, unii dintre ei foşti asistenți ai marelui cărturar după angajarea lui la universitate în 1938, nici măcar nu ne spuneau că acest extraordinar om fusese profesor acolo. Cum să ne

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Bulevardul Carol I, nr. 11, România.

ALIL, t. LV, 2016, Bucureşti, p. 79–83

BDD-A26939 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:24 UTC)

mai spună că era unul din marii slavişti ai lumii, publicat de Academia Poloneză şi apreciat în străinătate încă din deceniul al patrulea al secolului trecut pentru cel puțin o lucrare de folclor comparat, care venise în lumea ştiințifică mondială cu tema inedită a „colindatului" (*Obrzed koledowania u Slowian i u Rumunow. Studjium porownawcze, w Krakowie*, 1933, VIII + 630 p.)? Cine să ne spună atunci sau să consemneze cumva că lui Petru Caraman i se datora extraordinara bibliotecă de slavistică, adunată de el cu însemnate sacrificii din teritoriile ocupate, o bibliotecă de care ne bucuram noi, studenții, e drept cu destule restricții şi după ce mare parte din cărțile, achiziționate de Profesor, în timpul războiului, pentru Seminarul de slavistică, dispăruseră într-o direcție necunoscută? Şi cine să-şi mai amintească cum acelaşi profesor de slavistică, în timpul refugiului, salvase fondul de carte al marilor biblioteci din Iaşi, expunându-se pericolelor războiului şi pierzând o ladă cu propriile manuscrise, pe care a trebuit să le refacă mai târziu printr-un efort incredibil? În fața acestei neştiințe, spre norocul nostru, încă se putea ridica, mândră, figura unui om care se vedea că este cu totul liber de orice spaime şi de orice ambiții de afirmare facilă. Căci Profesorul, neangajat nicăieri conform capacităților şi studiilor sale, ne mai oferea o lecție de mare profunzime. Cine putea să vadă îşi dădea seama că pentru el nu era important să fie publicat şi recunoscut imediat, că îi era de-ajuns să lucreze neştiut la proiecte care angajau descifrarea spiritualității noastre naționale şi situarea noastră cu tot cu aceste cuceriri spirituale între popoarele Europei, într-o cultură străveche care defineşte nu doar un specific național şi continental, dar şi universalii ale spiritului uman. O răbdare de benedictin, o dragoste profundă de neam, dar şi conştiința excelenței sale, atestate de mari specialişti europeni ai domeniilor în care investiga, îi asigurau, într-o lume a dezechilibrelor sau a falselor echilibre, calmul, demnitatea şi siguranța cu care se mişca între oameni şi între cărți.

O şansă a studenției mele şi apoi a anilor când mă formam ca universitar şi cercetător a fost şi faptul că, totuşi, îl puteam vedea mereu pe marele savant la sala de lectură sau de documentare a Bibliotecii „Mihai Eminescu", lucrând metodic şi fără urme de oboseală, după nopți de eforturi fizice istovitoare. Imaginea acestui om care înfrunta vremurile printr-o muncă îndârjită era pentru noi un miracol în cenuşiul unei vieți universitare, pe care îl lumina entuziasmul tinereții noastre şi pe care îl colorau doar câteva figuri de profesori, ca Al. Dima, Constantin Ciopraga, Valeriu Stoleriu sau Ariton Vraciu. Nu puteam să nu observăm că, în timp ce noi şi profesorii noştri aveam acces oricând la fondurile „permise" ale tuturor bibliotecilor sau puteam participa la congrese şi simpozioane internaționale, Profesorul, ignorat cu metodă şi persecutat, trebuia să lupte pentru acest drept. Mai ales, a trebuit să lupte din greu pentru accesul la arhive şi pentru participarea la întruniri ştiințifice naționale şi internaționale, care i s-au refuzat în nenumărate rânduri, deşi avea nevoie de ele ca de aer.

BDD-A26939 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:24 UTC)

În aceste condiţii şi fără ca noi să ştim, se elaborau marile sale contribuţii de etnografie, etnologie, de slavistică, de folclor românesc şi comparat sau de literatură română veche, de mitologie şi de poetică folclorică. Toate aceste lucrări erau bazate pe documentaţie proprie sau pe cercetarea de teren, în mare parte finanţată din surse proprii şi efectuată pe un teritoriu vast al Europei de Sud-Est sau pe spaţiul locuit de slavii vestici. Puţine dintre aceste lucrări au fost publicate în timpul vieţii autorului lor, dar calitatea şi anvergura interpretativă şi de metodă a operelor sale care au reuşit să fie editate atunci îl impuneau deja ca pe o autoritate în domeniu. E suficient să amintim aici, alături de volumul semnalat anterior, de altfel, singurul studiu în format de carte pe care profesorul l-a putut vedea tipărit, numeroase şi întinse studii apărute în reviste din ţară şi din străinătate, începând cu anul 1929 şi terminând cu anul 1980. Între acestea: *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la romani şi slavi. Contribuţii la studiul mitologiei creştine din Orientul Europei*, 1931; *Romanitatea Basarabiei văzută de ştiinţa oficială sovietică*, 1940; *Les bases mystiques de l'Antroponymie. Prolegomènes à l'étude des noms personnels roumains*, 1943; *Magia populară ca sursă de inspiraţie pentru poezia cultă*, 1969; *L'etnographe Cantemir et le folklore du Proche-Orient*, 1974; *Funcţia nupţială a unei balade populare romaneşti de origine sârbă*, 1974; *Reflexul mării în folclorul românesc*, 1976; *Fantaisie et réalité dans les poèmes épiques populaires du Sud-Est Européen*, 1978 etc.

Cea mai mare parte din creaţia ştiinţifică a marelui cărturar a văzut lumina tiparului după dispariţia lui, în 1980, prin grija unor specialişti şi discipoli fideli, ca Ovidiu Bârlea, Iordan Datcu şi mai ales I.H. Ciubotaru. Arhiva savantului i-a pus pe editorii săi în faţa unui material imens de inedite care se cereau descifrate, îngrijite şi comentate. Întreprinderea de recuperare a moştenirii lui Caraman nu a fost şi nu este deloc un lucru la îndemână, în primul rând din cauza imensei bibliografii cu care operează lucrările Profesorului dar mai ales ca urmare a faptului că, în majoritatea acestora, autorul lor se mişcă în spaţiul a cel puţin zece limbi şi graiuri slave, romanice, balcanice sau balto-slave.

E suficient să consultăm secţiunea „Bibliografie" din excepţionala monografie a lui I.H. Ciubotaru, *Petru Caraman. Destinul cărturarului*, 2008, pentru a realiza ce efort considerabil îi aştepta pe cei trei mari specialişti care au consimţit să consacre un timp însemnat din cel necesar elaborării propriilor lucrări pentru realizarea unui act de demnitate şi de dreptate în ştiinţa nu numai românească, dar şi universală. În exclusivitate, lor li se datorează, mai ales dacă ne gândim la publicul tânăr care nu l-a cunoscut pe savant, fenomenul de limpezire şi de vizibilitate a imaginii unui cărturar de mare noblețe, fenomen de care vorbeam la începutul acestui articol. Astfel, sub îngrijirea celor trei cercetători, dar cu deosebire a lui I.H. Ciubotaru care, prin acest efort, onorează centrul nostru

BDD-A26939 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:24 UTC)

universitar, au apărut, după 1980, zece volume semnate Petru Caraman şi un număr apreciabil de articole publicate în reviste de specialitate. De o amploare puțin obişnuită în ştiința etnologică, etnografică şi folclorică românească şi universală, aceste lucrări acoperă o plajă tematică impresionantă. Constatând aspectele semnalate, realizezi că savantul urmărea nu numai să completeze goluri în cercetarea românească de profil, dar şi să ofere sugestii şi certitudini pentru metode noi de investigare. Toate acestea erau chemate să demonstreze că metoda este bună doar atunci când se pliază pe fenomenul pe care-l ținteşte. A ambiționat Petru Caraman să-şi impună cu orice preț propriul mod de a cerceta fenomenele? Nu credem. Cu toată energia lui debordantă şi cu întreaga lui autoritate întemeiată pe o neîntrecută stăpânire a problemelor de care se apropia, savantul nu a dorit decât să elibereze ştiința românească de servituțile superficialității şi de lucrul făcut la întâmplare. Această intenție se vede clar din tot ce a întreprins, ea transpare mai ales din uimitoarele lui cărți care tratează teme de o noutate absolută în domeniu, uneori apelând la metode care devansează cu mult epoca. Să amintim, în acest sens, volumele *Pământ şi apă. Contribuții la studiul simbolicei eminesciene*, 1984, *De la instinctul de autoorientare la spiritul critic axat pe tradiția autohtonă. Reflecții asupra conceptului despre specificul etnic în literatură, ca emanație a sursei folclorice*, 1994, *Kochanowski–Dosoftei,* ***Psaltirea în versuri****. Influența lui Kochanowski asupra lui Dosoftei şi considerații critico-axiologice*, 2005 sau studiile *Blestemul ca expresie foclorică a unui complex afect negativ*, 2003 şi *Porțile monumentale ale României*, 2006, în care perspectiva antropologiei culturale este proiectată asupra obiectului şi este bine slujită de cercetări poetice, textuale şi semiotice de o ținută impecabilă.

Deşi s-a afirmat ca slavist de mare anvergură, consultând cărți precum *Colindatul la romani şi slavi şi la alte popoare. Studiu de folclor comparat*, 1983 sau cele trei volume de *Studii de folclor*, apărute, în 1987, 1988, respectiv în 1995, îți dai seama că Petru Caraman a dobândit această anvergură tocmai pentru că era şi un clasicist, un romanist şi un balcanist de prim rang. Când refaci traseul pe care s-a mişcat interesul lui ştiințific, nu poți să nu fii uluit de îndrăzneala călătoriei cercetătorului şi de uşurința cu care a putut pătrunde în intimitatea atâtor culturi examinate în tipologia lor, în devenirea lor istorică, precum şi în actualitatea lor. A avut pentru aceasta nu doar temeiul unei şcoli serioase cu care România interbelică se putea mândri, nu doar o voință şi o putere de muncă ieşite din comun, dar cred că şi o capacitate genială de a imagina deveniri de culturi, de limbi şi de creativitate pe care, la noi, au avut-o doar Dimitrie Cantemir, Bogdan-Petriceicu Hasdeu şi Mircea Eliade. Precum aceste mari personalități, el a fost hărăzit cu o fire curată şi cu un caracter puternic care l-au susținut neabătut în fața atâtor vicisitudini şi nedreptăți ale vieții şi i-au păstrat limpede calea pe care, cum o arată primele lui încercări, şi-a întrezărit-o foarte devreme. Conştiința propriei valori,

BDD-A26939 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:24 UTC)

deloc umbrită de orgolii, precum şi un clar sentiment al datoriei faţă de neam l-au însoţit constant, hotărând conturul unei alese efigii de savant pe care publicarea întregii lui moşteniri ştiinţifice, datorate unor contemporani de-ai noştri cărora trebuie să le fim recunoscători, o recuperează astăzi în toată claritatea şi lumina ei.

AN ICONIC CULTURAL IMAGE

ABSTRACT

The article depicts the personality and scientific achievements of the Romanian scholar and slavicist Petru Caraman. The author, a fellow slavicist, refers to relevant biographical data and achieves an eloquent analysis of the scholar's main works published during his life and after his death.

Keywords: *Petru Caraman*, *the Department of Slavic Languages and Literatures at "Alexandru Ioan Cuza" University*, *folk mythology*, *contrastive folklore*, *editorial restoration*

BDD-A26939 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:24 UTC)

BDD-A26939 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:24 UTC)